

4. Грицина В. Роль елементів інфраструктури речення в структуруванні висловлень у публіцистичному тексті. *Південний архів (філологічні науки)* : збірник наукових праць. Херсон, 1999. Вип. 5–6. С. 98–104.
5. Загнітко А. Теорія сучасного синтаксису. Донецьк, 2006. 378 с.
6. Кротевич Е. О связях слов. Львов : Изд-во Львов. ун-та, 1959. 35 с.
7. Лисак Л. Синтаксико-стилістичні функції речень з дієприслівником у стилях сучасної української мови : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2006. 204 с.
8. Мамалига А. Рівні текстового виокремлення вставних і вставлених конструкцій (на матеріалі газет). *Вісник Київського університету ім. Тараса Шевченка. Серія «Журналістика»*. 1997. Вип. 4. С. 239–248.
9. Овсянко-Куликовський Д. Синтаксис русского языка. Санкт-Петербург, 1912. 358 с.
10. Пешковский О. Русский синтаксис в научном освещении. Москва, 1956. 512 с.
11. Руднев А. Синтаксис осложненного предложения. Москва : Учпедгиз, 1959. 198 с.
12. Слинко І., Гуйванюк Н., Кобилянська М. Синтаксис сучасної української літературної мови: Проблемні питання : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 1994. 670 с.
13. Современный русский язык : Синтаксис / Е. Галкина-Федорук, К. Горшкова, Н. Шанский. Москва : Учпедгиз, 1958. 200 с.
14. Шевчук С., Кабиш О., Клименко І. Сучасна українська літературна мова : навчальний посібник. Київ : Алерта, 2011. 554 с.
15. Сучасна українська літературна мова : підручник / М. Плющ та ін. ; за ред. М. Плющ. 7-ме вид., стер. Київ : Вища школа, 2009. 430 с.
16. Шульжук К. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Академія, 2004. 408 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. Андіївська Емма. Казка про двох пальців. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3123>.
2. Ялом Ірвін. Шопенгауер як ліки. URL: <https://reader.bookmate.com>.
3. Дереш Любо. Спустошення. URL: <http://testlib.meta.ua/book/327217/read/>.
4. Дашвар Люко. URL: <https://knigogid.ru/books/1157343-ncasya/toread/page-2>.
5. Жадан Сергій. Інтернат. URL: <https://www.rulit.me/books/internat-read-498376-2.html>.
6. Іздрик Юрій. Флешка-2GB. URL: <https://www.rulit.me/books/fleshka-2gb-read-368342-1.html>.

УДК 81'373:070(477)«20»

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.11-1.9>

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНІ ВИЯВИ ЛЕКСЕМИ РЕВОЛЮЦІЯ В МОВІ УКРАЇНСЬКИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

FUNCTIONAL-STYLISTIC EXPRESSIONS OF THE LEXEM REVOLUTION IN THE LANGUAGE OF UKRAINIAN MASS MEDIA

Овсієнко А.С.,

orcid.org/0000-0002-0905-9725

аспірант кафедри документознавства

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

У розвідці йдеться про те, що газета відіграє важливу роль і є одним із найавторитетніших і найдоступніших (поруч із радіо і телебаченням) зразків літературного мовлення. Акцентується увага на метафорі у структурі газетного тексту, що виконує загалом функції публіцистичного стилю, а водночас і свої власні. Зауважено, що метафора, підкреслюючи думку в лаконічній і яскравій формі, допомагає читачеві зрозуміти описувані події, явища і факти дійсності, даючи їм характеристику. Метафора в газетному тексті дозволяє поглибити знання про неї як мовне явище, властивості людського мислення, здатного бачити загальне в різному.

У статті для вивчення лексики в мові української періодики початку XXI століття використано як основні метод *спостереження* й *описовий* метод. На різних етапах дослідження послуговувалися методом *функціонального* аналізу для визначення стилістичного навантаження лексичних одиниць.

У роботі досліджено використання метафори в поєднанні з лексемою *революція*, що дає змогу простежити сприйняття політичної реальності у свідомості учасників цих подій і виявити закономірності творення політичних афоризмів на окремому суспільно-політичному зрізі. Беручи за основу те, що метафора – це не просто засіб прикрашування, увиразнення думки, а спосіб мислення, повсякденна реальність мови, оскільки людині властиве нео-

днозначне сприйняття навколишнього світу, у явищах чи предметах здебільшого виділяється одна найбільш характерна риса, що створює певний образ.

Лінгвістичний моніторинг газетного дискурсу, зокрема аналіз гасел революцій, дає змогу виявити стан масової свідомості, дослідити його динаміку щодо певних політичних угруповань і великих суспільних рухів. Такі метафори – це дуже вдалий об'єкт лінгвістичного аналізу завдяки своєму унікальному статусові – близькості до сфери мислення та свідомості.

Зроблено висновки, що метафоризовані словосполучення з іменником *революція* зазвичай позначають відповідні зміни в суспільстві, ознаки яких походять від назв кольору, квітів, місяців тощо. Такі утворення надають текстам засобів масової інформації емоційного забарвлення та контрастують із нейтральною лексикою.

Ключові слова: метафора, журналістика, переворот, керівництво, країна, емоційне забарвлення, суспільство, публіцистична метафора.

The research shows, that the newspaper plays a significant role and is one of the most reputable and the most accessible (with radio and television together) samples of literary language. The attention is paid on metaphor in the structure of newspaper's text, that performs in general functions of a publicist text, but its own as well. It was noticed, that metaphor by underlining the thought in short bright form, helps the reader to understand described events, phenomena and facts of reality, characterizing them. Metaphor in newspaper's text help to deepen knowledge's about it in language phenomenon, and properties of human thinking, able to see general in different.

In the article for the study of vocabulary in the language of Ukrainian periodicals of the beginning of the XXI century as the primary observation method and descriptive method were used. At different stages of the study, a method of functional analysis was used to determine the stylistic load of lexical units.

The paper studies the use of metaphor in association with the lexem *revolution*, that allows to trace the perception of political reality in the minds of participants of these events and to identify patterns of political aphorisms on a separate socio-political section. Taking into account the fact that metaphor is not just a mean of embellishment, expression of thought, but a way of thinking, the everyday reality of language, since man is characterized by ambiguous perception of the outside world, in phenomena or objects, for the most part, one of the most characteristic features shows up, that creates a certain image.

Linguistic monitoring of newspaper discourse, in particular the analysis of the slogans of revolutions, allows to reveal the state of mass consciousness, to study its dynamics both in relation to certain political groups and large social movements. Such metaphors is a very successful object of linguistic analysis because of their unique status – closeness to the realm of thinking and consciousness.

It is concluded, that metaphORIZED phrases with the noun *revolution* usually denote corresponding changes in the society; signs that come from color's, flowers', months' names etc. Such formations color texts of mass media emotionally and contrast with neutral vocabulary.

Key words: metaphor, journalistic, revolution, governance, country, emotional coloration, society, journalistic metaphor.

Постановка проблеми. Метафоризована революція в українських засобах масової комунікації відіграє вирішальну роль у процесах розбудови держави, в утвердженні її місця у світовому інформаційному просторі. Політична лексика, яка виступає основною складовою частиною політичного мовлення, є одним із найбільш рухливих прошарків лексичної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема метафори з давніх часів привертає увагу як вітчизняних (О. Селіванова, Л. Кравець, І. Філатенко, Х. Дацишин), так і закордонних дослідників (Дж. Лакофф, М. Джонсон, Н. Арутюнова, Г. Складарська, В. Харченко, В. Москвін). Поняття як феномен взаємодії мови, мислення й культури вивчали: Є. Будаєв, О. Кузьменко, Н. Солодовникова, О. Чадюк, Г. Вальчук, Х. Дацишин, Е. Тихомирова, І. Філатенко, А. Баранов, Т. Космеда, В. Орехов та ін.

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні функціонально-стилістичного вияву лексеми *революція* в мові українських засобів масової інформації.

Виклад основного матеріалу. Журналістиці як складному, багатоаспектному явищу властива

ціла низка функцій, однією з найголовніших є формування суспільної думки. Особливої виразності ця функція набуває в політичному дискурсі, що поширюється серед широких верств суспільства через трансляцію з теле- і радіоефіру, потрапляє зі шпальт газет і журналів, із різноманітних агітаційних листівок, білбордів тощо [4].

Метафори пронизують всю політичну комунікацію, вони є невід'ємною частиною мови публіцистики. Метафоричні образи та поняття функціонують як у публікаціях, так і у виступах політиків.

Метафора – це один із найпотужніших інструментів впливу на людську свідомість. У публіцистичному дискурсі вона є продуктивним засобом формування поглядів і концептуалізації суспільно-політичних подій. Найактивніше її вживання припадає на час революційних подій.

Словник української мови в 11-ти томах дає таке визначення: «*Революція* – це докорінний переворот у житті суспільства, який призводить до ліквідації віджилого суспільного ладу і утвердження нового, прогресивного (*революційна боротьба, революційні кроки*), революційні ідеї (*сіють революцію*)» [7, с. 475].

У переносному значенні «революція» – це переворот у якій-небудь галузі, що приводить до докорінного перетворення, удосконалення чогонебудь (*культурна революція*) [7, с. 475].

Як концепція революції в її сучасних інтерпретаціях, так і концепція демократичного переходу мають стосунок до розвитку політичного процесу в Україні упродовж останніх 25-ти років. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. «кольорові революції» одна за одною почали підривати пострадянський простір: революційні події в Сербії, Грузії, Україні, Киргизії, Болгарії, Молдавії, Азербайджані, Вірменії, Узбекистані й ін. з різним ступенем інтенсивності розігрували, по суті, той самий сценарій щодо мирного переділу влади. Не обійшли «революційні» настрої і Росію, так і не вилившись, утім, в активні масові виступи. З іменником *революція* активно вживають прикметник *кольорова*, особливо щодо подій у Російській Федерації, напр.: «*Військова академія Генштабу Росії з кінця минулого року проводить методичну роботу в галузі протидії «кольоровим революціям»*» («Сьогодні», 24 червня 2015 р.); «*Президент Російської Федерації Володимир Путін заявляє, що Москва повинна запобігти екстремізму і не допустити «кольорових революцій» в Росії*» («Сьогодні», 20 листопада 2014 р.).

Сьогодні журналісти активно використовують феномен «кольорових революцій», оскільки саме з їхнього допомогою відбувається перерозподіл простору влади в нестабільних регіонах світу. У листопаді 2004 р., через два дні після другого туру президентських виборів, у містах Західної України, Києві й низці інших міст і обласних центрів почалися масові мітинги на підтримку кандидата від опозиції. Основною ареною народного невдоволення став Майдан Незалежності, де зібралось, за різними оцінками, від 100 до 500 тисяч протестувальників з усієї країни. Події цього року дістали назву *помаранчева революція* від кольору політичної й агітаційної символіки одного з кандидатів у Президенти України – Віктора Ющенка, пор.: «*Декларація незалежності, курс на євроінтеграцію, Революція на граніті, Помаранчева революція, Революція Гідності* – ці неочікувані потрясіння виступали «холодним душем» для закостенілої державної системи» («Українська правда», 26 березня 2019 р.); «*Під час чергових виборів президента восени 2004 р. почався перший Майдан – Помаранчева революція: прихильники кандидата Віктора Ющенка протестували проти фальсифікації виборів, у яких переможцем оголосили Віктора Януковича*» («Українська правда», 21 лютого 2019 р.); «*Два місяці епі-*

центром Помаранчевої революції був Майдан Незалежності, де протестувальники розбили наметовий табір» («Урядовий кур'єр», 5 вересня 2018 р.). Про цю подію писали й російськомовні газети, пор.: «*«Оранжевая революция» 2004 г. до сих пор остается главным событием Украины XXI в. – вне зависимости от того, как относится к ее последствиям*» («Сегодня», 5 липня 2011 р.); «*Ровно девять лет назад в Украине началась Оранжевая революция*» (заголовок) («Сегодня», 22 листопада 2013 р.).

Українська преса дала змогу простежити розвиток значеннєвого використання лексеми *помаранчевий*. Спочатку вона вживалася на позначення кольору виборчої символіки політичної сили, яка перемогла на виборах Президента України і висловила рішучий протест владі за фальсифікацію виборів. За цією кольоровою ознакою було названо акцію громадянської непокори, що відбулася в Києві, відому як *помаранчева революція*. Ця назва набула політичного звучання [3, с. 107–110].

Зміна панівної еліти України, що відбулася в результаті «помаранчевої революції», і пов'язана із цим переорієнтація внутрішнього й зовнішньополітичного курсу країни дали привід багатьом публіцистам говорити про чергу «кольорових революцій», що почалася зі зміни влади в Сербії та продовжилася у Грузії та Киргизстані, намагалися знайти аналогії між ними та визначити ті держави, у яких можливе повторення «кольорових» революцій.

Інтенсифікація сільського господарства країн, що розвиваються, у 60–70-х рр. ХХ ст. полягала в запровадженні сучасної агротехніки за умов значних капіталовкладень і посиленої уваги до створення нових високоврожайних сортів відповідних культур, у широкому застосуванні добрив, пестицидів, зрошення замість традиційного шляху збільшення площ виробництва, пов'язаного з розширенням експлуатованої площі без великих капіталовкладень або з підвищенням затрат живої праці без відповідного агротехнічного прогресу. Найбільшого поширення так звана *зелена революція* набула у Сполучених Штатах Америки (далі – США), Канаді, Мексиці, Філіппінах, Пакистані, Індії, Колумбії, Нігерії, Перу й ін. [8, с. 112].

Ці наслідки призвели до вживання в газетній періодиці метафоричного словосполучення «*зелена революція*». Прикметник *зелений* у прямому значенні – один з основних кольорів спектра – середній між жовтим і блакитним» [7, с. 553], поєднуючись з іменником *революція* засвідчує прогресивні зміни в сільському господарстві і не тільки, пор.: «*За півтора року, з часу,*

коли компанія «Зелена революція» почала застосовувати цю технологію, 60 спортивних клубів у США та Канаді замовили собі таке обладнання» («Тиждень», 17 вересня 2010 р.); «Ральф ФЮКС: «Зелена» революція забезпечить Україні великий добробут» (заголовок); «Зелена» революція, революція ефективності, – упевнений він, – забезпечить Україні більше добробуту» («День», 18 лютого 2016 р.).

«Квіткові революції» в основі своїй припускають ненасильницьку, мирну відмову керівництва країни від влади. Вони проводяться за допомогою публічних масових протестів суспільства. Ці революції – феномен пострадянської дійсності [6].

Метафоричні терміни в поєднанні із квітами вживали під час революцій у Грузії, Киргизстані, Португалії, Тунісі й ін.

У середині листопада 2003 р. на вулицях Тбілісі почалися масові демонстрації під гаслом «Грузія без Шеварнадзе», які потім перекинулися на інші грузинські міста і селища. Протести опозиції досягли піка в перший день засідання нового грузинського парламенту – 22 листопада. У той день опозиціонери на чолі з М. Саакашвілі із трояндами в руках (звідки й походить назва «трояндова революція») захопили будинок парламенту [5, с. 487].

Прикметник трояндовий є ознакою іменника троянда, у прямому значенні – це «багаторічна декоративна трав'яниста рослина родини лілійних із великими квітками, що звичайно мають форму ковпачка і різне забарвлення» [7, с. 334], разом з іменником революція засвідчує чергову, мирну «трояндову революція», напр.: «Якщо ж триватимуть, а на наступних виборах виграс інша партія, то це означатиме, що трояндова революція перемогла» («По-українськи», 13 жовтня 2012 р.); «Хочу, щоб вони згадали Трояндову революцію у Грузії і подумали про тих, хто сприйняв пропозицію розбудови демократії як справжню перспективу» («День», 24 вересня 2013 р.).

У Киргизстані опозиція усунула від влади тодішнього президента країни А. Акаєва внаслідок масових протестів проти численних порушень під час парламентських виборів і заворушень у Бішкеку. Тюльпанова революція – це революція в Киргизстані, що відбулася в лютому – березні 2005 р. Причиною революції стали вибори до парламенту, що супроводжувалися численними порушеннями [1]. Прикметник тюльпановий є ознакою іменника тюльпан, у прямому значенні це – багаторічна декоративна трав'яниста рослина родини лілійних із великими квітками, що звичайно мають форму ковпачка і різне забарвлення [7, с. 334], разом з іменником революція засвідчує чергову, мирну

«тюльпанову революцію», напр.: «Курманбек Бакієв став на чолі держави у 2005 р. в результаті так званої Тюльпанової революції» («Тиждень», 9 квітня 2010 р.); «Тюльпанова революція 2005 р. не лише не вирішила нагальних проблем у всіх сферах життя, а й значно їх посилила» («Тиждень», 20 квітня 2010 р.); «Це так званий «киргизський варіант». У Киргизстані 2005-го була Тюльпанова революція» («По-українськи», 27 вересня 2018 р.).

Що цікаво, тюльпани не фігурували у цій революції, на відміну від революції троянд у Грузії. Таку назву вона отримала від А. Акаєва, що вжив її в одній зі своїх промов [1].

Однак найпершою країною, у якій відбувся безкровний переворот, названий на честь квітки, стала Португалія. У квітні 1974 р. в Лісабоні відбулася зміна режиму фашистської диктатури на правління ліберально-демократичного типу. Цей дводенний політичний переворот був названий на честь гвоздики. У прямому значенні гвоздика – «трав'яниста декоративна рослина із запашними квітами білого, рожевого, червоного та інших кольорів» [7, с. 44], напр.: «Цікаво, коли в Португалії в 70-ті рр. ХХ ст. сталася «революція гвоздик», молоді революційні офіцери, прийшовши до влади, одним із перших розпоряджень скасували всі салазарівські заборони на обіг інтимної продукції» («Тиждень», 22 грудня 2011 р.). Про це пишуть і російськомовні видання: «І, нарешті, революція гвоздик явилась началом отсчета нового периода истории Португалии – Третьей республики, стала тем событием общественной жизни, которые круто меняют ход развития стран и народов, служат мощным катализатором глубоких перемен во внутренней и внешней политике» («Независимая», 21 квітня 2019 р.).

У результаті тривалих протестів, що почалися в Тунісі у грудні, у січні 2011 р. президент Бен Алі відправив уряд у відставку і вилетів до Саудівської Аравії. Наступного дня Конституційна рада Тунісу усунула його від влади і призначила тимчасовим виконувачем обов'язків президента спікера парламенту Фуадааль-Мубазаа. Поштовхом до масових виступів стало публічне самоспалення у 2010 р. вуличного торговця фруктами й овочами, чії товари конфіскувала влада. Цей інцидент висвітлив проблему безробіття, подорожчання життя та корупції. «Жасминова революція» – місцева назва, від символу цієї країни – квітки жасмину. «Жасминова революція», яка в самому Тунісі частіше називається Революцією Facebook завдяки тому, що маніфестанти організовувались через групи в соціальних мережах Facebook і Twitter, дала поштовх хвилі протестів в арабському світі, відомій як Арабська весна, яка охо-

пила північ Африки і Близький Схід і привела до падіння авторитарних режимів у Лівії, Єгипті, громадянської війни в Сирії [9], жасмин – це чагарник із запашними, білими квітами, який вирощують у садах та парках [7, с. 512], напр.: «Як відомо, у січні цього року в Тунісі відбулася **«жасминова революція»**, викликана невдоволенням населення соціальними умовами, зростом корупції та безробіттям» («Тиждень», 12 грудня 2011 р.); «Першу річницю **жасминової революції**, що закінчилася поваленням авторитарного режиму президента Бен Алі, тунісіці відсвяткували масовими демонстраціями» («Урядовий кур'єр», 16 січня 2012 р.); «Звісно, ніхто вже добрим словом не згадає поваленого президента Зія Бен Алі, хоча, за іронією долі, **жасминова революція належить саме йому**» («День», 26 січня 2012 р.).

Появу таких флористичних образів можна пояснити кількома причинами. По-перше, у кожній країні є своя символіка – квітка або рослина, характерні для неї, по-друге, завдяки цьому революція отримує якусь ідеологію.

Як засвідчує історія, метафоричну назву революції вживають в поєднанні з календарними місяцями. Це підтверджують приклади з мови засобів масової інформації. Лютнева революція 1917 р. в Росії – революційні події лютого – березня 1917 р., що завершилися падінням монархії в Російській імперії, напр.: «**Нинішній 100-річний ювілей Лютневої революції в Росії минає дуже вже тихо**» («День», 24 квітня 2017 р.); «**За Дмитром Кисельовим, Лютнева революція – це спланований переворот, здійснений елітами за підтримки з-за кордону**» («День», 10 листопада 2017 р.).

Понад 100 років тому, 25 жовтня (7 листопада) у Росії відбувся державний переворот, під час якого було заарештовано членів тимчасового уряду, а владу у країні насильницьким шляхом захопили більшовики на чолі з Володимиром

Леніним, пор.: «**Президент Білорусії Олександр Лукашенко привітав співгромадян з державним святом – Днем Жовтневої революції, повідомили у прес-службі глави білоруської держави**» («По-українськи», 6 листопада 2014 р.).

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що лінгвістичний моніторинг газетного дискурсу, зокрема аналіз гасел революцій, дає змогу виявити стан масової свідомості, дослідити його динаміку і щодо певних політичних угруповань, і щодо великих суспільних рухів. Революційні метафори – це дуже вдалий об'єкт лінгвістичного аналізу завдяки своєму унікальному статусові – близькості до сфери мислення та свідомості.

Гасла відрізняються від багатьох інших загальноприйнятих революційних метафоричних висловів «мірою образності»: вони зберігають певний рівень експресивності, інакше вони не стали б такими популярними, не були б підхоплені тисячами людей [2, с. 23–30].

Метафоризація багатозначних, стилістично нейтральних слів; короткість, небагатослівність виразів; використання влучних цитат із творчості відомих особистостей – усе це сприяє тому, що політична ситуація, яка потребує осмислення, подається як щось дуже добре відоме. Однак кожен, хто сприймає відповідне гасло, підводить для нього власне розуміння, яке базується на особистих відчуттях та уявленнях [2, с. 23–30].

Метафоризовані словосполучення з іменником *революція* зазвичай позначають відповідні зміни в суспільстві, ознаки яких походять від назв кольору, квітів, місяців тощо. Такі утворення надають текстам засобів масової інформації емоційного забарвлення та контрастують із нейтральною лексикою. Зазвичай журналісти ці словосполучення беруть у лапки чи пишуть із великої літери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. День в історії – «тюльпанова» революція в Киргистані. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0114N/> (дата звернення: 02.09.2019).
2. Куньч З., Куньч М. Роль метафор у формулюванні політичних афоризмів (на матеріалі гасел Революції Гідності). *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Лінгвістика». 2018. № 32. С. 23–30.
3. Навальна М. Слово «помаранчевий» у мові української преси. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Лінгвістика». Вип. IV. 2006. С. 107–110.
4. Орехов В. Політична метафора в журналістських текстах. *Актуальні проблеми науки та освіти*. Маріуполь, 2012. С. 255–257.
5. Орлова Т. Історія новітніх незалежних держав : навчальний посібник. Київ : Заня, 2010. 487 с.
6. «Революція гвоздик» у Португалії в 1974 році. URL: <http://jur-academy.kharkov.ua/news/7713/> (дата звернення: 02.09.2019).
7. Словник української мови : в 11-ти т. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. I–XI.
8. Словник-довідник з економічної географії. 9–10 класи / Т. Буличева та ін. ; за наук. ред. В. Щабельської. Харків : Вид. група «Основа», 2004. 112 с.
9. Революція в Тунісі. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0114N/> (дата звернення: 03.09.2019).